

Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool

Dialog privaatse ja avaliku elu vahel

Inimese ja keskkonna suhete peegeldus pärimuses

Elektrooniline konverents
Täienduskoolituskursus

**18.02. – 18.05. 2002
Tartu 2002**

Tiiu Jaago, Mare Kõiva (koost.)
Lehti Pilt, Liisa Vesik (e-konverents)
Kairika Kärсна, Kristi Salve (tõlketoimetajad)
Andres Kuperjanov (küljendus)

Trükise valmimine on seotud Eesti Teadusfondi grantidega nr 3576 ja 5117.
E-konverents ja täienduskoolitus on seotud sihtfinantseeritavate teadusteemadega “Argikultuuri protsessid ajaloolises ja kaasaegses perspektiivis” TFLAJ0531 ning “Eesti ja sugulasrahvaste folkloor: zanrid, struktuur, tüpoloogia, historiograafia” 0050332s98.

ISBN 9985-867-12-2

© Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu Ülikool
autorid

Sisukord

Tööjuhend	5
1. teema. Inimene ja koduloom 13.03.2002.	7
Marika Mikkor (Tartu). Minu merisigade elust	9
Henni Ilomäki (Helsingi). Loomad rahva meeles ja rahvaluule keeles	13
2. teema. Inimene ja emotsioonid 20.03.2002.	19
Emmanuel Habimana & Line Massé (Kanada). Kadeduse avaldumise vormid ja isiksusehäired	21
Ene Vainik (Tallinn). “Kuumaverelised” eestlased. Eestlaste rahvalikust emotsioonikategooriast	29
3. teema. Ränne ja lootused 27.03.2002.	43
Aivar Jürgenson (Tallinn). Siber – metsik ja kodune. Siberi-eestlaste loodustunnetusest	45
Brigitte Bönisch-Brednich (Göttingen-Wellington). Migratsioon ja jutustus	57
4. teema. Sillad inimeste ja maailmade vahel 10.04.2002.	64
Maili Vabrit (Tartu). Sünnipäev – endale ja teistele, korduv ja kordumatu	66
Argo Moor (Tartu). Surmateadlikkus: kas juhitud protsess või tarumeeriv kogemus?	74
5. teema. Inimene ja kodu 17.04.2002.	86
Tiiu Jaago (Tartu). Kodu mõiste muutumisi 20. sajandil	88
Liina Rootalu (Peterburi). Peterburi eestlaste mõtteid kodust	99

Kadeduse avaldumise vormid ja isiksushäired

Emmanuel Habimana, Line Massé

Isiksushäireid seostatakse sageli ühiskondlikult vastuvõetamatute käitumisviisidega, kuid alati ei peeta seda normist hälbimiseks. Samuti on kadedust seostatud väärkohanemisega, muu hulgas inimestevaheliste konfliktide, madala enesehinnangu, depressiooni, ärevuse, agressiivsuse ja isegi kuritegeliku käitumise – vandalismi või koguni mõrvaga. Psüühikahäirete klassifikatsioon (DSM-IV) seob kadedusega vaid üht isiksushäiret – nartsissistlikku isiksust. Sellegipoolest on see “surmapatt” inimsuhetes levinud ega puuduta ainult nartsissistlikke isiksusi. Enamik teadlasi tõdeb, et inimesed eitavad teiste kadestamist, sest kadedust peetakse sotsiaalselt ebasoovitavaks tundeks, seetõttu ei ole sõnalised ütlused objektiivsed. Selleks, et seda raskust ületada, on välja pakutud projektiivseid meetodeid. Koostasime kaks küsimustikku: otsese ja kaudse versiooni. Valim koosnes 786 keskkooliõpilasest ja tudengist. Tulemused näitavad, et kaudne versioon mõõtis kadedust täpsemalt.

Artiklis käsitletavat märksõnad: Kadedus / kuri silm / kaudne mõõtmine / isiksushäired / sotsiaalne võrdlemine

SISSEJUHATUS

Isiksusehäireid seostatakse sageli ühiskondlikult vastuvõetamatute käitumisviisidega, kuid alati ei peeta seda tingimata normist kõrvalekaldeks. Samuti on kadedust seostatud väärkohanemisega, muu hulgas inimestevaheliste konfliktide, madala enesehinnangu, depressiooni, ärevuse ja agressiivse käitumisega kadestatava inimese või tema varanduse suhtes. Vahel võib kadedus tuua kaasa isegi kuritegelikku käitumist – süütamist, vandalismi, kallaletunge ja isegi mõrva. Prantsusmaal pole kadedust peaaegu üldse empiirilisel uuritud (v.a psühhoanalüütikud), suurem osa kadedust puudutavaid töid on tehtud sotsiaal- või isiksuse psühholoogia raames Ameerika Ühendriikides alates 1980. aastate keskpaigast. Sellegipoolest on tehtud väga vähe süstemaatilisi katseid, et välja selgitada individuaalseid erinevusi, eriti puudutab see iseloomujooni, mis võiksid seletada, miks üks inimene on kadedam kui teine. Alustuseks vaatame kadedust kui üldist psühholoogilist nähtust, mis võib teatud olukorras avalduda igal inimesel, seejärel pöördume konkreetsemalt kadeduse ja isiksushäirete seoste juurde.

KADEDUS KUI ÜLDINE PSÜHHOLOOGILINE NÄHTUS

Definitsioonid

Psühholoogias on kaks peamist kadeduse seletamise viisi: psühhoanalüütiline teooria ja sotsiaalse võrdlemise teooria. Psühhoanalüütilises paradigmas on suurim mõju olnud M. Kleini teoorial (Klein 1957). M. Klein defineerib kadedust kui *vihast tunnet, kusjuures kadedus seisneb soovis ära võtta või rikkuda midagi ihaldatavat, mis teisel inimesel on või mida ta naudib*. J. Hubback (1972) kritiseerib M. Kleini definitsiooni, rõhutades asjaolu, et kadedusega ei kaasne alati soov rikkuda. Tema arvates hõlmab kadedus kolme tunnust: *esimene on soov saada endale see, mis teisel inimesel on ja mida too naudib* [tahtmine], *teine on see, et soov on seotud vihaga, ja kolmas, hilisem vorm, on soov rikkuda*. P. M. Spielman (1971) nõustub selle seisukohaga. Ta kirjeldab nelja omavahel seotud kadedustunnet, järjestades need tunde intensiivsuse alusel: 1) matkimine (teise inimese imetlemine ja soov temaga võrdseks saada, imiteerida või isegi teda ületada, aga ilma märkimisväärse pahatahtlikkuseta); 2) nartsissistlik haavumine (alaväärsuse, küündimatuse, väiksuse tunne või kahjustatud enesehinnang; kergemal kujul võib seda kogeda kui pettumust, raskemal kujul võib see olla alandus või häbistus); 3) igatsus ihaldatava omanduse järgi (saamahimu) ja 4) vihatunne omaniku vastu (kergemal kujul võib seda kogeda kui tuska või rahulolematust, keskmisel kujul võib see avalduda kui vimme või pahatahtlikkust ja raskemal kujul kui kius, õelus, pahatahtlikkust, vihkamist ja soov omanikule viga teha, kõige ekstreemsemal kujul kui tahe rikkuda või hävitada kadestatavat objekt).

Sotsiaalse võrdlemise teooria defineerib kadedust kui tundeid, mõtteid ja käitumisviise, mis ilmnevad siis, kui meie isiksuseomadused, omandid või saavutused ei ole samaväärsed teiste meile oluliste inimeste samade omadustega (Salovey & Rodin 1985). Silver ja Sabini (1978) ning Salovey ja Rodin (1984) on loetlenud kolm kadedust esile kutsuvat tingimust: 1) negatiivne või enesehinnangut kahandav informatsioon võrdluses teise isikuga, 2) selle informatsiooni olulisus kadetsejale ja 3) suur sarnasus või lähedane suhe kadestatava isikuga.

Esimene kadedust esile kutsuv tingimus on üsna erinev püsivalt madalast enesehinnangust, kuigi enamik inimesi tavaliselt seostab kadedust just sellega. Uurimused on näidanud, et enesehinnang kui iseloomujoon ei korreleeru püsivalt kadedusele kaldumisega (Salovey 1991). Pigem on kadedus tagajärjeks sellele, kui isiku (positiivne või negatiivne) hinnang enesele on kõnealusel hetkel võrreldes kellegi endast edukamaga ohus, või siis, kui tajutakse oma sotsiaalse positsiooni langemist (Sabini & Silver 1982). Kadedusega seotud käitumises (nt rivaali tagarääkimine või halvustamine) võib näha püüet hoida ära enese alaväärtustamist (Joffe 1969; Sabini & Silver 1982). Silver ja Sabini (1978) testisid seda hüpoteesi, näidates katsealustele videosalvestusi, kus näitlejad mängisid oma edu või ebaedu meditsiinikooli sisseastumiseksamitel. Tüüpstsenaariumis, kus esimene näitleja sai sisse, teine mitte ja läbikukkunu halvustas eduka iseloomu või laimas ta edu, tundis 92% katseisikutest spontaanselt kadedust. Osalejad tajusid halvustamist kadedusena harvemini juhul, kui edukas näitleja kiitles (59%), kui mõlemad näitlejad võeti vastu (54%) või kui läbikukkunud näitleja nuttis (55%).

Teine kadedust tekitav tingimus seostab kadedust sotsiaalse võrdlemisega nendes dimensioonides, mis on isiku enesemääratluses kesksel kohal (Miller, tsiteeritud Salovey 1991). A. Tesser ja ta kolleegid (1991) on loonud positiivse enesehinnangu alalhoiu mudeli, mis annab huvitavaid vihjeid kadeduse mõistmiseks. Nad väidavad, et inimestel on motivatsioon säilitada kõrge enesehinnang ja kõik tegutsevad aktiivselt positiivse mulje loomise nimel, toetudes peamiselt kahele meetodile – refleksioonile ja võrdlusele. Refleksioon esineb juhul, kui inimesed tunnevad ennast hästi teise inimese edu tõttu: nad muutuvad tähtsamaks, peesitades teise inimese hiilguses. Võrdlus seevastu võib enesehinnangut ohustada, sest teise inimese oskused või head omadused võivad sellele halvasti mõjuda. Kumba meetodit parajasti kasutatakse, määrab see, kui olulised on inimese enesemääratluses teise inimese saavutused ja omadused (Tesser 1991). Kui see pole tähtis, rakendatakse tõenäoliselt refleksiooni. S. Dakins ja A. J. Arrowood (1981) leidsid, et võistlevad võrdlused (tulenedes arvatavasti kadedusest) esinevad tõenäolisemalt siis, kui teistel samasugustel inimestel läheb veidi paremini kui kadetsejal endal. Mõned uuringud rõhutavad endast lähtumise olulisust kadeduse kogemisel (nt Buakasa 1980; Lieblich 1971). Näiteks ajakirjas *Psychology Today* avaldatud ülevaates palusid Salovey ja Rodin (1985) lugejatel reastada erinevaid dimensioone (nt rikkaks ja kuulsaks saamine, paljudele meeldimine või füüsiline atraktiivsus) selle järgi, kui olulisused on need inimese minapildile. Seejärel paluti neil samu dimensioone hinnata selle järgi, kui suurt kadedust need võiksid tekitada. Nad täheldasid statistiliselt olulist, ehkki väikest korrelatsiooni (0,18–0,34) esimeste ja teiste hinnangute vahel.

Kolmas kadedust esile kutsuv tingimus puudutab kahe inimese vahelist sarnasust (nt hoiakud, vanus, sugu, sotsiaalmajanduslik seisund). Kõige enam võrdleme end või võrreldakse meid inimestega, kes sarnanevad meiega ea, soo, tegevusala ja teiste tunnuste poolest. L. A. Festinger (1954) väitis, et tendents valida võrdlemiseks enesega sarnasemad inimesed suureneb vastavalt sellele, kui oluline antud objekt on. Need, kes sarnanevad mitmel viisil, on tavaliselt enesele hinnangu andmisel informatiivsemad võrdlusalused (vt Wheeler 1991). Inimesed on ka vastuvõtlikumad tagasisidele, mis tuleb neile sarnastelt inimestelt (Goethals & Darley 1977; Tesser & Paulhus 1983; Wheeler & Zuckerman 1977). Just nende inimeste saavutused võivad tunduda kõige alandavamana (Parrott 1991; Silver & Sabini 1978). Salovey ja Rodin (1984) märkisid, et erinevus meie

ja teiste vahel ei pea tingimata tähendama, et meie oleme halvemad, kuid kui erineme omasarnastest inimestest, tuleneb see suure tõenäosusega alaväärsusest, mitte teistest teguritest (nt sotsiaalmajanduslik staatus, kogemused). Silver ja Sabini (1978) on märkinud, et *kuna kadedus eeldab, et inimest on alavääristatud või talle vähemalt tundub nii, siis on kadeduse väljapaistmine kahekordselt kahjustav*. Me pole mitte ainult "patustanud", vaid ka vaikides tunnistanud oma alaväärsust. Seetõttu on inimestel harilikult väga raske tunnistada, et nad kadestavad kedagi. Uuringus, kus tudengid pidid kirjeldama kadeduse ja armukadedusega seotud situatsioonides esinevaid tundeid, märkisid P. Salovey ja J. Rodin (1986), et kuigi mõlemas olukorras esines võrdsel määral ärevust, tunnistasid katsealused, et tunneksid hoopis enam piinlikkust, kui teised teaksid, et nad on kadedad (võrreldes armukadedusega).

KADEDUSE VORMID JA ERISTATAVUS

Igapäevases kasutuses on sõnal kadedus kaks erinevat tähendust: üks on moraalselt vastuvõetav ja teine moraalselt taunitav. Esimene kadeduse vorm esineb siis, kui inimesel pole seda, mis teistel on, ja ta kas ihaldab seda, imetleb kadestatavaid inimesi või soovib olla nendesarnane. See kadeduse positiivne vorm motiveerib inimesi ennast parandama ja seda ei peeta pahatahtlikuks, vaid imiteerivaks ja imetlevaks kadeduseks (Parrott 1991). Teisalt keskendutakse kadeduse õela vormi puhul (näiteks teist inimest taga rääkides või teda halvustades) kadestatava objekti või omaduse kõrvaldamisele või hävitamisele (Neu 1980). Selles kadeduse õelas vormis nähakse pattu. Kadedust peetakse vastikumaks kui teisi patte. Jeammet (1998) ning Silver ja Sabini (1978) on väitnud, et kui teised kuus "surmapattu" seostuvad liigse lõbu- ja naudinguihaga (ahnus, saamahimu, meelelisus ja laiskus) või üleolekuga (viha ja uhkus), siis kadedus pole seotud lõbuga ning sellele järgneb valu ja alaväärsus. Sel põhjusel eelistab kade inimene oma raevus ja piinas hävitada selle, mida ta pole võimeline endale saama. Enamik inimesi ei erista kadedust armukadedusest, ehkki neid kahte mõistet saab kergesti lahus hoida. Kui kadedus toob endaga kaasa iha millegi järele, mis kuulub teisele ja sisaldab endas düaadilist suhet (kade ja kadestatav), siis armukadedus ilmneb triaadses situatsioonis ning selle ajendiks on hirm kaotada (rivaalile) juba olemasolev suhe armastatud inimesega. Kõnekeeles ei tehta mõistetel kadedus ja armukadedus sageli vahet (nt "Ma olen nii (armu)kade su Austraalia-reisi peale!"). R. H. Smith, S. H. Kim ja W. G. Parrott (1988) on näidanud eksperimentaalselt, et sõnad kadedus ja armukadedus kattuvad tähenduselt eelkõige seetõttu, et armukadedust kasutatakse tavaliselt nii kadeduse kui ka armukadeduse tähenduses.

AVALDUMISVORMID

Kui inimesed tunnistavad nii harva oma kadedust, eriti õelat kadedust, kuidas siis teada saada, et inimene on kade? Vastavalt M. Silveri ja J. Sabini eespool kirjeldatud uurimusele (1978) *peetakse inimest kadedaks, kui tema tegevuses väljendub kohatu püüe tõsta oma enesehinnangut ja alandada teist inimest oma väärtuse kaitsmisel*. Mõnda reaktsiooni seostataksegi tüüpiliselt kadedusega. Siin on toodud mõned neist, mis on järjestatud neis peituva õeluse järgi: 1) püüd veenda teisi, et inimese saavutused ei peegelda tegelikult inimese enda väärtust, vaid tulenevad pigem kavalusest või juhusest (Silver & Sabini 1978); 2) enda tegemiste või omaduste näitamine tegelikkusest positiivsemas valguses (Salovey & Rodin 1988); 3) püüe muuta nägemust sellest, mis on tähtis või oluline selleks, et lülituda kergemini võrdluselt refleksioonile (Tesser & Paulhus 1983); 4) teiste edu moonutamine negatiivses suunas (Tesser & Campbell 1980); 5) kadestatavate inimeste laimamine või püüe vähendada tulevast seotust nendega (Salovey & Rothman 1991); 6) püüe saboteerida kadestatavate inimeste tulevase saavutusi (Tesser & Smith 1980); 7) vägivald või agressiivsus kadestatavate inimeste või nende omandi vastu (Schoeck 1969).

KADEDUS JA ISIKSUSHÄIRED

Nagu eespool näha, on paljud kadeduse avaldumise vormid olemas isiksushäiretes ja seletavad osaliselt nendega kaasnevaid inimestevahelisi konflikte. Tuleb arvesse võtta, et üks häiretele iseloomulik tunnus on teiste kahjustamine – sellised käitumisviisid on egosüntoonilised. Teisalt võib teatud negatiivse afekti teadvustamine esile kutsuda impulsiivsust või viha enda vastu (nt enda vigastamine) ning vahel ärevushäireid ja depressiooni või psühhoaktiivsete ainete kuritarvitamist (Gold 1996). Ehkki seost kadeduse ja isiksushäirete vahel ei ole süstemaatiliselt uuritud, võime leida huvitavaid viiteid kultuure võrdlevast psühhiaatriast ja meditsiiniantropoloogiast. G. Murdock, S. F. Wilson ja V. Frederick (1980) on leidnud, et kadedus seostub enamikus mitteläänelikes kultuurides *kurja silmaga*, kusjuures need emotsioonid tekitavad maagilise agressiooni väljendamise viise (Alarcón, Foulks & Vakkur 1998). Näiteks J. Constant (1969) väidab, et Guadelopes esinevad deliiriumihood on põhjustatud armukadedusest naabrite vastu. Samamoodi leidis E. Habimana (1988) Rwanda ravijaid uurides, et nii ravijad kui ka nende patsiendid peavad psühhoatiliste häirete põhjuseks kadedust. 50%-l juhtudest on kadedad inimesed perekonnaliikmed (vend, õde, onu või kasuema) ja teisel 50%-l on selleks naaber. Üldiselt kadestavad inimesed varandust (nt auto, ilus maja, viljakas maa ja terve kari) või sotsiaalset positsiooni (nt suur pere, palju lapsi või hea hariduse saanud laps, kellel on eeldused edukaks tulevikuks). Et kadedal inimesel ei ole samasugust staatust või varandust ja ta peab varjama oma viha, nähes teiste edu, mida ta soovib endale või oma lastele, kasutab ta oma kurjust selleks, et hävitada kadestatud inimese õnn. Väga sageli eelistavad kadedad inimesed kaudseid rünnakuid oma konkurentide vastu, otsides abi sortsidelt ja nõidadelt. See vahendaja, olenevalt sellest, kui palju kade inimene on valmis maksuma, võib saata kadestatavale (oma jõu või nõiakunsti abil) halba õnne, õnnetusi, needust või vaimuhaigusi. Samal ajal on kadestaja silmakirjalikult esimeste seas, kes pakub abi ja tröösti. T. M. Baukasa (1980) ja E. E. Evans-Pritchard (1937) lisavad, et Aafrika rahvaste bakongode ja azandede arvates on kadedus alati nõiakunsti aluseks. Azandede silmis on härrasmees see, kes teisi ei kadesta. Ka muud mitteläänelike kultuuride uuringud toovad välja kadeduse pahatahtlikku rolli (Murdock, Wilson & Frederick 1980; Schoeck 1969). Selleks, et kadeduse mõjudele vastu hakata, peab ohver leidma teise nõia (või ravija), kes haiguse või ebaõnne välja ajaks, või peab kadestatav isik varjama oma heaolu, näiteks minimeerides oma edu või head tervist. Nii arvab Kluckhohn (1944), et navaho indiaanlaste külalislahkus on omamoodi kaitse külaliste nõiakunsti vastu.

Need erinevate kultuuride analüüsid näitavad kadeduse kui ühiskondliku nähtuse tähtsust. Samas nähtub neist, kui raske on uurida varjatud ja eitatud afekti. Selleks, et valideerida allpool kirjeldatud uurimisevahendeid, oli vaja läbi viia mitu uurimust. Siinkohal esitame neist vaid kaks.

1. UURIMUS

Meetod

Osalejad

Valim koosnes 786 prantsuse kooliõpilasest ja tudengist (438 tüdrukut, 346 poissi; kahe inimese soo kohta puudusid andmed). Katserühmad valiti ühest keskkoolist (20 rühma, 528 inimest) ja ülikooli kahelt kursuselt (5 rühma, 258 inimest). Osalejate vanus varieerus 12st 56 eluaastani, keskmine vanus oli 18.

Uurimisevahendid

Uurimisevahendite valikut mõjutas Salovey ja Rodini (1985) uurimus kadeduse ja armukadeduse kohta. Jätsime välja olukorrad, mis olid seotud armukadeduse (nt keegi räägib peol sinu poiss- või tüdruksõbraga) või ebaõiglusega (nt keegi teine saab tasu selle eest, mis sina oled teinud). Lisasime olukorrad, mis olid seotud muu hulgas võimete või annetega, omandi või isikuomadustega. Kokku võeti vaatluse alla 40

situatsiooni. Enamik kadedust ja armukadedust puudutavaid uurimusi on kogunud andmeid otsesel viisil: isikud peavad hindama tundeseisundit, mida nad kogeksid antud olukorras (Gold 1996; Salovey & Rodin 1985). Kuna inimesel on väga raske tunnistada, et ta kedagi reaalses või hüptoteetilises olukorras kadestab (Lieblich 1971; Salovey & Rodin 1986; Schoeck 1969; Silber & Sabini 1978) ja kadeduse tunnistamine on sotsiaalselt mittesoovitatav, peetakse otsesõnalisi küsimustikke ebaobjektiivseteks. Kaudset sõnastust kasutades (väljamõeldud tegelane inimese enda asemel) võib inimene projitseerida oma kadeduse sellele tegelasele. Selleks, et tõestada antud hüpoteesi, tegime kaks küsimustikuvarianti – otsese ja kaudse. Otseses versioonis pidid osalejad hindama erinevaid kadestatavaid objekte kuuepallisel Likerti tüüpi skaalal selle järgi, kui palju kadedust nad kogeksid (0 – üldse mitte kade, 5 – väga kade), võrreldes ennast inimesega, kes on kadestatav (nt “see inimene on rikkam kui sina”, “see inimene on intelligentsem kui sina”). Kaudses variandis olid need situatsioonid toodud samas järjestuses, aga sõnastatud teistmoodi (nt “Dominique näeb välja parem kui Claude”; “Dominique on intelligentsem kui Claude”). Osalejad pidid hindama kuuepallisel Likerti tüüpi skaalal, kui kade võiks Claude nende arvates olla. Nimed “Claude” ja “Dominique” valiti sellepärast, et need on Prantsusmaal nii mehe- kui naisenimed.

Läbiviimine

Uurimuses osalemine oli vabatahtlik, kuid ükski õpilane ei keeldunud. Uuringu läbiviija või tema abiline jaotas igas katserühmas ühe palju küsimustiku kumbagi varianti. Õpilased vastasid küsimustele anonüümselt. Neil kulus ankeetide täitmiseks 15–20 minutit.

Tulemused

Analüüsi rõhk oli psühhomeetrisel omadustel, eriti ülesande formaadi valikul (otsene *versus* kaudne) ning osalejate vanusest ja east tuleneva süstemaatilise vea kindlakstegemisel. Selleks, et selgitada, kas osalejate sugu ja küsimustiku erinevad formaadid seletavad kadeduse tugevuse varieerumist, viidi läbi 2x2 (sugu korda versioon) ANOVA (dispersioonanalüüs), kus vastuste skoorid kasutati korduvate mõõtudena. *Box test* näitas, et varieeruvus ei olnud homogeenne. Kuid arvestades, et enamik muutujaid olid normaaljaotusega ja katserühmad enamvähem ühesuurused (suurim/väikseim < 1,5), mõjutas see I tüüpi vea tõenäosust ja järelduste tugevust vähe (Stevens 1986). Tulemused on näidatud tabelis 1. Variantide peamõju on statistiliselt oluline ja seletab 7,3% andmete varieeruvusest. Vastuste skooride keskmine on kaudses variandis (keskmine 2,53, standardhälve 1,44) kõrgem kui otseses variandis (keskmine 2,03, standardhälve 1,46). Tukey HSD test näitab, et kõik keskmised (välja arvatud juhused) on statistilise olulisusega kõrgemad kaudses variandis (vea tõenäosus < 0,05). Kaudse versiooni puhul vastab skooride varieeruvus normaaljaotusele rohkem kui otsese versiooni puhul ja jaotuse analüüs näitab, et kaudse variandi andmestik on vähem äärmuslikke skoorid ning skoorid on suurema ulatusega. Soo üldmõju ei olnud statistiliselt oluline, s.t kõiki küsimusi arvesse võttes ei erine kadeduse intensiivsus sugude vahel. Seega ei ole naised, vastupidiselt üldisele uskumusele, meestest kadedamad. Statistiliselt oluline sugude interaktsiooni näitaja viitab, et poiste ja tüdrukute kadeduse intensiivsus erineb siiski küsimuseti. Näiteks tundsid tüdrukud märgatavalt enam kadedust hea välimuse (2,79 *versus* 2,35; F-statistik [1786] = 15,4; vea tõenäosus < 0,001) ja enesekindluse puhul (2,59 *versus* 2,12; F-statistik [1786] = 17,68; vea tõenäosus < 0,001). Poisid olid kadedamad spordiandide suhtes (2,54 *versus* 2,25; F-statistik [1786] = 6,58; vea tõenäosus < 0,01) ja atraktiivse poiss- või tüdruksõbra olemasolu suhtes (2,13 *versus* 1,72; F-statistik [1786] = 11,47; vea tõenäosus < 0,001). Küsimuse mõju on väga oluline ja seletab 10,8% andmete varieeruvusest. See tähendab, et mõned küsimustes esitatud situatsioonid tekitavad rohkem kadedust kui teised.

Tabel 1. ANOVA tulemused; kadeduse intensiivsus on sõltuv muutuja

Allikas	Vabadusastmed	F-statistik	<i>h</i> -statistik
<i>Subjektide vaheline</i>			
Versioon (Vs)	1	56,69***	0,073
Sugu (S)	1	1,16	0,002
Vs x S	1	0,89	0,001
<i>Subjektide sisene</i>			
Küsimus (K)	39	87,54***	0,108
K x Vs	39	3,50**	0,005
K x S	39	8,08***	0,011
K x Vs x S	39	1,71*	0,002

Vastanute arv 689.

* vea tõenäosus < 0,05

** vea tõenäosus < 0,01

*** vea tõenäosus < 0,001

Et kindlaks teha, kas vanus seletab kadeduse intensiivsuse kõikumist, koostati teine 4x2 ANOVA (vanus korda versioon), kus vastuste skoori kasutati korduvate mõõtudena. Vanus kodeeriti neljas kategoorias: 14-aastased ja nooremad (243 vastanut), 15–16-aastased (189 vastanut), 17–20-aastased (159 vastanut) ning 21-aastased ja vanemad (189 vastanut). Vanuse peamõju on statistiliselt oluline (F-statistik = 3,22, vea tõenäosus < 0,05), aga see seletab vaid 1% andmete varieeruvusest. Tukey HSD test, mis analüüsib kogu varieeruvust, ei näidanud lineaarset mõju ja statistiliselt olulised erinevused (kui vea tõenäosus on < 0,05) on ainult kahe katserühma vahel. Statistiliselt oluline valdkonna mõju vanusele (F-statistik = 3,33, vea tõenäosus < 0,001) näitab, et sõltuvalt east oli osaleja rohkem või vähem kade teatud valdkondades. Samas on see varieeruvuse protsenti arvestades statistiliselt ebaoluline.

2. UURIMUS

Meetod

Valim koosnes 1017 õpilasest. Kasutasime projektiivset varianti, rakendades samu meetodeid nagu 1. uurimuses. Selleks, et näha, kas situatsioone saab kategooriatesse rühmitada, viidi läbi peakomponentide analüüs, pöörates telgi Varimax-meetodil, mis aitab rõhutada rühmadevahelisi erinevusi. Analüüs eristas viis faktorit, aga üks (kuue küsimusega) jäeti kõrvale, sest sellel laaduvatel küsimustel oli ainsaks sarnasuseks see, et nad tekitasid vähe kadedust. Jätsime analüüsi 22 küsimust, mis laadusid vähemalt tugevusega 0,40 ja olid tugevalt seotud ainult ühe faktoriga. Esimene faktor nimega populaarsus ühendas küsimusi, mis puudutasid sotsiaalset ja seksuaalset atraktiivsust, ilu, kuulsust ja juhtimisoskusi. Teine faktor (isiklik heaolu) kirjeldab sisenduvõimet, enesekindlust ning häid suhteid sõprade ja vanematega. Kolmas faktor nimega majanduslik heaolu koosneb küsimustest, mis puudutavad tasuvat tööd, võidetud auhindu, ihaldatud omandit ja elukvaliteeti, sh reisimine, vaba aeg jne. Viimane faktor on intelligentsus ja anded, millele iseloomulikud küsimused on seotud võimete ja saavutustega. Nende kategooriate homogeensus on rahuldav – alfakoeffitsiendid (küsimustevahelised korrelatsioonid faktori sees) on vastavalt 0,84, 0,84, 0,78, ja 0,76. Teised uurimused (vt täpsemalt Massé 1998) on näidanud, et küsimustiku sisemine kokkusobivus on hea

(Cronbachi alfa, küsimustevaheliste korrelatsioonide näitaja, koefitsientiga 0,90) ja testi-korduvtesti reliaablus väga hea (korrelatsioon testi ja korduvtesti vahel 0,99).

ARUTELU JA KOKKUVÕTE

Arvame, et projektiivne lähenemine (kaudne küsimustik) uurib kadedust paremini. Kahe versiooni vaheline erinevus on ilmne, välja arvatud juhuse osas. Tõenäoliselt on see nii sellepärast, et see valdkond on enesehinnangule vähem ohtlik kui intelligentsus või ühiskondlik staatus. Kuigi uurimisvahend näitab üldise kadedusfaktori olemasolu, nähtub tulemustest, et erinevad objektid ei tekita ühepalju kadedust ja on olemas individuaalsed erinevused selles osas, mille suhtes kadedust tuntakse. Naised ei ole üldiselt kadedamad kui mehed. Samas kadestavad naised mõnda objekti enam kui mehed (näiteks ilu) ja vastupidi, mehed kadestavad rohkem mõningaid muid asju (näiteks prestiiipikat töökohta).

Mõistete sõnastamisel (otsene *versus* kaudne) näib olevat mõju kadeduse väljendamisega. Üldiselt väljendasid uurimuses osalejad kadedust kaudses variandis rohkem kui otseses. Samuti on skooride jaotus laiem ja skoori jaotus vastab kaudses variandis normaalsootusele paremini. Sellised tulemused näitavad, et kadeduse uurimisel peaks eelistama kaudset versiooni.

Tõlkinud Kristi Kaber

Avaldatud: Habimana, E. et Massé, L. (2000). Envy manifestations and personality disorders. European Psychiatry 15, 1–7.

Kasutatud kirjandus

- Alarcón, R., Foulks & E., Vakkur, V. 1998. *Personality disorders and culture*. New York: John Wiley.
- Buakasa, T. M. 1980. *L'impensé du discours. Kindoki et nkisi en pays Kongo du Zaïre* (Unconscious thought. Kindoki and nkisi in Kongo country of Zaïre). Kinshasa: Faculté de théologie catholique.
- Constant, J. 1969. *Les bouffées délirantes en Guadeloupe* (Delirious fits in Guadeloupe) (Dissertation.) Paris: Faculté de médecine de Paris.
- Dakins, S. & Arrowood, A. J. 1981. The social comparison of ability. *Human Relations* 34: 89–109.
- Evans-Pritchard, E. E. 1937. *Witchcraft, oracles and magic among Azande*. Oxford: Clarendon Press.
- Festinger, L. A. 1954. A theory of social comparison processes. *Human Relations* 7: 117–140.
- Goethals, G. R. & Darley, J. M. 1977. Social comparison theory: an attributional approach. – Suls, J. M. & Miller, R. L. (eds.). *Social comparison processes: theoretical and empirical perspectives*. Hemisphere: Washington, DC, pp. 259–278.
- Gold, B. T. 1996. Enviousness and its relationship to maladjustment and psychopathology. *Journal of Personality and Individual Differences* 21: 311–321.
- Habimana, E. 1988. *Envie comme cause d'attriburion dans les maladies mentales Ibitega* (Envy as attributional cause in the ibitega mental disorder). (Dissertation.) Québec Canada: Université du Québec à Montréal.
- Hubback, J. 1972. Envy and the shadow. *Journal of Analytical Psychology* 17: 157–165.
- Jeammet, N. 1998. *Le plaisir et le péché*. In: *Essai sur l'envie*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Joffe, W. G. 1969. A critical review of the status of envy concept. *The Internaition Journal of Psychoanalysis* 50: 533–545.
- Klein, M. 1957. *Envy and gratitude, a study of the unconscious state*. London: Tavistock Publications.
- Kluckhohn, C. 1944. *Navaho witchcraft*. Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology. 22.
- Lieblich, A. 1971. Antecedents of envy reaction. *Journal of Personality Assessment* 35: 92–98.

- Massé, L. 1998. *Envie des pairs et difficultés relationnelles des adolescents talentueux* (Peers' envy and talented adolescents' social difficulties). (Dissertation.) Québec, Canada: Université du Québec à Montréal.
- Murdock, G., Wilson, S. F. & Frederick, V. 1980. World distribution of illness. *Transcultural Psychiatric Research Review* 17: 37–64.
- Neu, J. 1980. Jealous thoughts. – Rory, A. O. (ed.). *Explaining emotions*. Los Angeles: University of California Press, pp. 425–463.
- Parrott, W. G. 1991. The emotional experience of envy and jealousy. – Salovey, P. (ed.). *The psychology of envy and jealousy*. New York: The Guilford Press, pp. 3–30.
- Sabini, J. & Silver, M. 1982. Envy. – Sabini, J. & Silver, M. (eds.). *Moralities of everyday life*. New York: Oxford University Press, pp. 15–33.
- Salovey, P. 1991. Social comparison processes in envy and jealousy. – Suls, J. & Wills, T. A. (eds.). *Social comparison: contemporary theory and research*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 261–286.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1984. Some antecedents and consequences of social comparison jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology* 47: 780–792.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1985. Jealousy and envy: the dark side of emotion. *Psychology Today* 19: 32–34.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1985. The heart of jealousy: a report on Psychology Today's jealousy and envy survey. *Psychology Today* 19: 22–29.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1986. The differentiation of social comparison jealousy and romantic jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology* 50: 1100–1112.
- Salovey, P. & Rodin, J. 1988. Coping with envy and jealousy. *Journal of Social and Clinical Psychology* 7: 15–33.
- Salovey, P. & Rothman, A. 1991. Envy and jealousy: self and society. – Salovey, P. (ed.). *The psychology of jealousy and envy*. New York: The Guilford Press, pp. 271–186.
- Schoeck, H. 1969. *Envy: A theory of social behaviour*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Silver, M. & Sabini, J. 1978. The perception of envy. *Journal of Social Psychology* 41: 105–117.
- Silver, M. & Sabini, J. 1978. The social construction of envy: a conceptual analysis. *Journal of the Theory of Social Behaviour* 8: 313–331.
- Smith, R. H., Kim, S. H. & Parrott, W. G. 1988. Envy and jealousy: Semantic problems and experimental distinctions. *Personality and Social Psychology Bulletin* 14: 401–409.
- Spielman, P. M. 1971. Envy and jealousy: an attempt at clarification. *Psychoanalytic Quarterly* 40: 59–82.
- Stevens, J. 1986. *Applied multivariate statistics for the social sciences*. Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Suls, J. M., Gastorf, J. & Lawhon, J. 1978. Social comparison choices for evaluating a sex- and age-related ability. *Personality and Social Psychology Bulletin* 4: 102–105.
- Tesser, A. 1991. Emotion in social comparison and reflection processes. – Suls, J. & Wills, T.A. (eds.). *Social comparison: contemporary theory and research*. Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 117–148.
- Tesser, A. & Campbell, J. 1980. Self-definition: the impact of the relative performance and similarity of others. *Social Psychology Quarterly* 39: 77–91.
- Tesser, A. & Paulhus, D. 1983. The definition of self: private and public selfevaluation management strategies. *Journal of Personality and Social Psychology* 44: 672–682.
- Tesser, A. & Smith, J. 1980. Some effects of task relevance and friendship on helping: you don't always help the one you like. *Journal of Experimental Social Psychology* 16: 482–590.
- Wheeler, L. 1991. A brief history of social comparison theory. – Suls, J., Wills, T. A. (eds.) *Social comparison: contemporary theory and research*. Hillsdale, New York: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 3–22.
- Wheeler, L. & Zuckerman, M. 1977. Commentary. – Suls, J. & Miller, R. L. (eds.). *Social comparison processes: theoretical and empirical perspectives*. Washington, DC: Hemisphere, pp. 335–337.